

жатқандығын туралы ой-пікірі дұрыс. Алайда ол әртүрлі діндердің арасында ғана емес, сонымен қатар әр түрлі ғылым салалары арасында әлі де «діни экстремизм» ұғымына қатысты кешенді зерттеулері жеткіліксіз екендігін, тіпті жүйеленбегендігін ескермеген. Әр түрлі діндердің аталған ұғымға қатысты тұжырымдары талданып, соңында объективтік тұрғыдан позитивтік теология ғылымы тарапынан теориялық тұжырымданың жасалмағандығы оның назарында болмаған.

Негізінде мақалада «діни экстремизм» ұғымына қатысты әр түрлі ғылым салалары бойынша зерттеулердің кейбір қырларын ғана талқылауды мақсат еттік. Себебі, аталған құбылысқа қатысты теология мен ғылым салалары арасындағы пікір қайшылықтары мен ғылыми пікір-таластарды басқа арнайы мақалада қарастыруды қажет еттіреді. Бір жағынан позитивтік теология ғылымының ғылыми әлеуеті әлі жетілмеген деуге болады. Соған қарамастан аталған ғылым саласы жоғарыда аталған екі жаққа бірдей төрелік міндетін атқарып, тиісті ғылыми мәселелерді объективті түрде шешуі тиіс. Сонымен осы мақалада қарастырылып талқыланған ой-пікірлер мен тұжырымдамаларды талдай келе, біздің көзқарасымызға сәйкес мынандай ой-пікір тұжырымдамалады және бір ұсыныс етіледі: талқылау барысында әр түрлі ғылым салалары бойынша «діни экстремизм» ұғымына байланысты түсініктік аппараттың біркелкі емес екендігі анықталды. Әр түрлі ғылым салалары мен әр түрлі діндер арасындағы ой-пікірлер мен ғылыми пікір-қайшылықтар объективті түрде зерттелмеген. Сонымен қатар әр түрлі діндер мен позитивтік теология ғылымынан бөлек, басқа да ғылым салалары арасында да зерттеулер бір жүйеде емес. Бұл мәселелер ғылыми айналымға ұсынылатын мынандай жаңа термин аясында шешіледі. Ол «кешенді зерттеулер жүйесі» термині. Осы термин бойынша «діни экстремизм» ұғымына қатысты кешенді зерттеулердің теориялық-әдістемелік және тәжірибелік негіздерін бір-бірімен байланыстыру қажет. Бұл күрделенген мәселелер ішкі мемлекеттік деңгейде емес, халықаралық деңгейде зерттеліп шешілуі керек. Демек, «діни экстремизм» құбылысын зерттейтін әр түрлі ғылым салалары көмегімен «халықаралық ылыми интеграция» аясында жаңа көзқарастарға бейімделген ғылыми еңбектер жазылуы тиіс.

1. Нуруллаев А.А., Нуруллаев Ал.А. Религиозно-политический экстремизм // Вестник Российского университета дружбы народов.- Сер.: Политология. – 2003. - № 4. – с.84.
2. Журавский А. Религиозный экстремизм: реальность или фикция? //Религия и СМИ. // <http://www.regilare.ru/article 2080.htm>
3. Наматов Н. Религиозный экстремизм в Центральнй Азии. //<http://www.ca-c.org/datarus/namatov.Shtml>
4. См.: Нурғалиев Р. «Главным критерием о работы является доверие граждан» // Независимая газета. – 05.02.2008. 5) Гришко А.Я. Личность террориста. //Криминологический портрет. - 2006.- с. 70.
6. Рубан Л.С. Дилемма 21-го века: толерантность и конфликт. М.: - 2006. – с.178.
7. Добрынина В., Кухтевич Т. Экстремизм как проявление девиантности и деликвентности // Наука, культура, общество. - 2006. - №7. – с. 22.
8. Вершинин М. Методы вербовки и идеологической работы террористических религиозных движений в Поволжье, на примере «Хизб-ут-Тахрир». //<http://psyfactor.org/lib/vershinin5.html>
9. Володина Н.В. Актуальные проблемы современного экстремизма и терроризма на религиозной основе. Российское Объединение Исследователей Религии. //<http://www.rusoir.ru/news/23-03-2005-3.html>
10. Степанов Н.В. Криминологические проблемы противодействия преступлениям, связанным с политическим и религиозным экстремизмом: автореф. ... канд. юрид. наук. 2003. – М.: Научно-исследовательский институт проблем укрепления законности и правопорядка при Генеральной прокуратуре РФ, 2003. – с. 8.
11. Назиров Д. Проблемы терроризма, религиозного экстремизма и пути их преодоления: автореф. ... док. филос. наук.: – Душанбе.: Институт философии имени академика А.М. Богоутдинова Академии наук Республики Таджикистан, 2009. – с. 13.
12. Улезко Э.В. Противодействие экстремизму в этнорелигиозной сфере: проблемы и перспективы эволюции государственной политики (региональный аспект): автореф. ... канд. полит. наук.: – Ростов-на-Дону.: Северо-Кавказская академия государственной службы, 2009. – с. 7.
13. Дашаев Р.Х. Религиозные аспекты современного исламского терроризма (криминологическое исследование): автореф. канд. юрид. наук.: – М.: Московская государственная юридическая академия, 2007. – с. 8.
14. Резникова А.Н. Структурные и динамические характеристики современного религиозного экстремизма: автореф. канд. соц. наук.: – Ростов-на-Дону.: Ростовский государственный педагогический университет, 2005. – с. 9.

In article with application of the interdisciplinary approach the concept «religious extremism» is analyzed. In the given context also it is considered works of domestic and foreign researchers, on a basis the legal maintenance of some operating statutory acts of the states is generalised. On the basis is of the conducted complex research conclusions and offers of recommendatory character are formulated

В статье с применением междисциплинарного подхода анализируется понятие «религиозного экстремизма». В данном контексте также рассматриваются труды отечественных и зарубежных исследователей, обобщается юридическое содержание некоторых действующих нормативных правовых актов государств. На основе проведенного комплексного исследования сформулированы выводы и предложения рекомендательного характера.

Н.Н. Хибина

ЖАЗАНЫ ӨТЕУДЕН БОСАТУ ИНСТИТУТЫНЫҢ ӘЛЕУМЕТТІК ШАРТТАСТЫҒЫ

Жаза өтеуден босатудың әлеуметтік функциясын: мемлекеттік репрессияны экономдауда; қылмыстық заңнаманың ізгілігінде; белгіленген институттың алдында тұрған мақсат толық не жартылай қол жеткізілген кезде оны қолдану жөнсіздігінде; босатылған адамды құқықтық мінез – құлыққа ынталандыруда; тергеу органдарын және түзеу мекемелерін «жеңілдетуде» көру дәстүрлі [1; 67-71, 10].

Жалпы айтылған көзқарастарда нақты теориялық маңыздылықты тани отырып, олардың біреуі де жаза өтеуден босату сияқты құбылыстың әлеуметтік – құқықтық тағайындалуы туралы адекваттық көрініс бере алмайтындығын атап өту қажет.

Біріншіден, «репрессияны экономдау» терминін пайдалану қарсылық тудырады. Қылмыстық құқық доктринасында, ол біркелкі түсіндіруді таппағаны мәлім. Әдетте авторлармен жаза тағайындау және оны орындауда жазаның кішігірім көлемдерімен шығу қажеттілігі көрсетіледі.

Осылай, С.Н. Сабанин және А.Я. Тупица, мемлекеттік репрессияны пайдалану - қылмыстық жазаны қолданудың әртүрлі мүмкін салдарын мұқият өлшеуді және қылмыстық – құқықтық әсер етудің катал емес шарасын жеткілікті негіздер болғанда таңдауға бағдар алуды болжайды [2; 20]. Н.А. Стручков репрессияны экономдауды жазаны орындауда қылмыстық шараны жеңілдету деп қарастырды [3; 91 - 92].

Біздің пікірімізше, «қылмыстық репрессияны экономдау» түсінігі бірінші жағынан, кінәлі адамның қылмысының ауырлығы және қоғамға қауіптілігіне мөлшерлес (шамалас), әділетті жаза тағайындау, екінші жағынан – жаза мақсаттарына жетуге қабілетті, қылмыстық – құқықтық әсер етудің шамасын анықтау ретінде сипатталатын жазаны жекелендіру қағидасына қарама – қайшы келеді [4; 9, 75, 20, 7]. Сот жаза тағайындағанда да, жазаны өтеуден босатуда да мемлекеттік – мәжбүрлеп әсер етуді «экономдауға» құқығы жоқ деп ойлауға болады. Әйтпеген жағдайда бір жағдайда жаза әділетсіз болады, екіншісінде олардың алдында тұрған мақсаттарға жету қиынырақ болады деп анық айтуға болады.

Екіншіден, жаза өтеуден босатудың әлеуметтік тағайындалуын - түзеу мекемелеріне жүктеменің төмендеуінде деп қарастыру дәйекті емес шығар. Жаза өтеуден босату түзеу мекемелерінің материалдық, ұйымдастырушылық және техникалық мүмкіндіктерінің бар немесе жоқтығына байланысты болмауы керектігі анық. Бұдан басқа, мұндай әдістемеді пенитенциарлық ортада әртүрлі қиянат жасаушылықтар үшін кең мүмкіндіктер туады, бұл әрине, жаза өтеуден адамды негізсіз босатумен көрініс табуы мүмкін.

Үшіншіден, зерттеліп отырған феноменнің әлеуметтік функциясы ретінде ізгілік туралы әңгімелер онша көңілге қонымды емес. Расымен де, жаза алдында тұрған мақсаттарға жартылай жеткен жағдайда да, оны әрі қарай өтеу мағынасыз болып көрінеді. Қылмыстық заңнамада жаза өтеуден босатуды туралы нормаларды бекіту сотталған адамға мемлекеттің ізгілікті қатынасы туралы куәландырады, осындай қатынасты сипаттайды, бұл сұрақ бойынша қоғамның ұстанымын бөліп көрсетеді деп айтатын көпшілік авторлармен келісейік. Жаза өтеуден босатудың әлеуметтік – құқықтық мәнін осылауша түсіндіруде жалғыз ғана түсініксіз жәйт – субъектіге осындай ізгілік қатынас не үшін қажет екендігі? Ізгілік қатынастың өзі үшін бе, немесе соңғысы бәрібір де қандай да бір мақсатқа жету үшін тәсілді (тәсілдердің бірін) білдіре ме? Екінші түсіндіру шындыққа жақын екен деп ойлаймыз.

Заң тыңдайтын азаматтарды алуда мүдделі бола отырып, мемлекет, жаза тағайындаудан босату туралы нормалар белгілейді, осылайша субъектінің тез түзелуіне және, нәтижесінде, әрі қарай құқық тыңдайтын мінез – құлыққа ынта құра отырып, түзеу мекемелерінде тұруға тән, сотталған адамның әлеуметтік дезадаптациясынан қашуға тырысады. Демек, жаза өтеуден босатудың әлеуметтік функциясы болып сотталған адамның тез ресоциализациясы табылады [5; 448].

Ресоциализация арнайы әлеуметтік пайдалы нәтиже ретінде келесі факторлар есебінен жетіледі.

Соттың айыптау үкімін қаулы етуі кезінде қолданылатын, жаза өтеуден босатудың кейбір түрлерінде, ол адамды соттау (рақымшылық) арқылы не соттау және одан туындайтын құқық шектеушілік (шартты түрде соттау) арқылы іске асырылады.

Құқық шектеушілік, осы арна үшін қажетті субъектінің мінез – құлқын реттеу және түзеу нәтижелерін тексеру жүзеге асырылатын, адамдардың құқықтық мәртебесінің шараларын тарылтатын, рестриктивтік сипатқа ие. Шартты түрде соттауда құқықшектелушілік болып, мысалы, қылмыстық – атқару инспекциясына тіркелуге адамның келуі шығады.

Оны орындау процесінде жаза өтеуден босатуда ресоциализация - соттау және жазалық әсер ету көмегімен жетіледі.

Шара жаза мәні болып табылады [6; 17]. Шектеу және айыру жүйесі арқылы жүзеге асырылатын жазалық әсер ету сотталған адамда, оның есінде көп уақытқа қалатын және ешқашанда оны қайтадан сезінбеуге тырысуын тудыратын ерекше уайымдаулар тудырады. Сотталған адамның санасында айыру және шектеулер туралы жағымсыз естеліктер қаншалықты көп терең із қалдырса, оған душар болуға тап болу соншалықты тіленбестей болуы керек [7; 89]. Уайымдаулар, жапа шегулер сотталған адамды режимнің талабын орындауға, өзінің өмірлік ұстанымдарын және мінез – құлқын қайтадан ойлауға ниеттендіреді. Үрей, алаңдаушылық тудыратын жағдай тек адамды әбіржітіп қана қоймайды, ол сонымен қатар оны нақты ой жүгіртуге, өзін - өзі байқауға иетрмелейді де. Және бұл өзін - өзі байқау, егер ол бір ғана айыруды және де жапа шегулерді қабылдаудан ғана емес, әділетті жазаны сезінуге негізделсе, сотталған адамның түзелуі үшін қажет тиімділік береді [8; 59].

Осылай, қылмыстық жаза мәні болып табылатын жаза қолдану, оның алдына қойылған мақсаттарға жетуге бағытталған.

Жаза өтеуден босатуда ресоциализацияға жетудің басқа тәсілі соттың айыптау үкімінің ескіру мерзімі өтуіне байланысты. Ескіру мерзімінің барлық мерзімі аралығында адам әр кезде жазаның орындалуының басын күтіп, стресс жағдайында болады. Іс жүзінде сөз сотталған адамның мінез – құлқын бақылау туралы емес, мемлекеттік мәжбүр ету шарасын іске асыру қаупінде болумен шарттасқан, өзін - өзі байқау туралы болып отыр. Бұл жағдай рестриктивті шара болатын әсер етулерге ұқсас, себебі сол және өзге жағдайда индивид жазаның түсу мүмкіндігін сезінеді. Және егер ұзақ уақыт аралығында субъект осындай жағдайда болса, оның тұлғасында позитивтік өзгергістерді танымауға ешқандай себеп жоқ деп ойлауға болады.

Айтылғандарды ескере отырып, жаза өтеуден босату институтының әлеуметтік тағайындалуын сотталған адамның тез ресоциализациялығында мемлекеттің тікелей, ерекше мүдделілігі көрінеді.

Жаза өтеуден босату кешенді салааралық институттар қатарына жатқызылады, себебі оның құқықтық реттелуі тек қылмыстық нормаларға емес, сонымен қатар қылмыстық – атқаруға да, қылмыстық іс жүргізу нормаларына да негізделіп жүзеге асырылады. Қылмыстық атқару құқығы «Жазаны өтеуден босату. Жазасын өтеуден босатылған сотталғандарға көмек және оларға бақылау жасау» ҚР ҚК ҚАК VII тарауындағы нормаларында, ал қылмыстық іс жүргізу – ҚР ҚІЖК 453 – 452 - 445 баптарында көзделген, мәселен сөз шартты түрде босатуды ауыстыру туралы болып отырған нормаларда көрсетілген.

Айтылғандарға негізделе отырып, жаза өтеуден босатуға келесідей анықтама беруге болады. Оны заңмен қарастырылған негіздерде жаза тағайындауды орындау жөнісіз болып табылатын адамдарға қатысты қолданылатын кешенді, саларалық институт деп түсіну керек.

1. Егоров В.С. Теоретические вопросы освобождения от уголовной ответственности. - М., 2002. – С. 67-71; Мирзаджанов К. Вопросы советского уголовного права. - Ташкент, 1980. – С. 10.
2. Сабанин С.Н., Тупица А.Я. Понятие и виды освобождения от уголовной ответственности или наказания. - Свердловск, 1987. - С. 20.
3. Стручков Н.А. Уголовная ответственность и ее реализация в борьбе с преступностью. - Саратов, 1978. – С. 91-92.
4. Бабаев М.М. Индивидуализация наказания несовершеннолетних. - М, 1968. 9 б. Мельникова Ю.Б. Дифференциация ответственности и индивидуализация наказания. - Красноярск, 1989. – С. 75; Бажанов М.И. Назначение наказания по советскому уголовному праву. - Киев, 1980. - С. 20; Салихов И.Н. Индивидуализация наказания при его назначении судом по Российскому уголовному праву: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. - Казань, 2002. - С. 7.
5. Ресоциализацию можно охарактеризовать как приспособление осужденного к социальной среде, усвоение им правил, норм, социальных позиций, установок, приобретение навыков, позволяющих нормально жить в обществе (см.: Уголовно-исполнительное право России / Под ред. В.И. Селиверстова. - М., 2000. - С. 448).
6. Фатхутдинов А.И. Цели наказания и правовое регулирование механизма их достижения по УК РФ: Автореф. дис.... канд. юрид. наук. - Казань, 2003. - С. 17.
7. Рябинин А.А. Проблемы наказания на новом этапе совершенствования уголовного и уголовно-исполнительного законодательства. - Домодедово, 2000. - С. 89.
8. Стручков Н.А. Курс исправительно-трудового права: Проблемы Особенной части. - М., 1985. - С. 59.

In article theoretical problems of social conditionality of institute of clearing of serving of criminal punishment are considered. Clearing of serving of punishment is among complex interbranch institutes. It is necessary to understand the complex, interbranch institute applied to persons in which relation owing to the bases provided by the law execution of the appointed punishment is inexpedient as it.

В статье рассматриваются теоретические проблемы социальной обусловленности института освобождения от отбывания уголовного наказания. Освобождение от отбывания наказания относится к числу комплексных межотраслевых институтов. Под ним следует понимать комплексный, межотраслевой институт, применяемый к лицам, в отношении которых в силу предусмотренных законом оснований исполнение назначенного наказания является нецелесообразным.

Ж.К. Кентаев

ДАЛЬНЕЙШАЯ ГУМАНИЗАЦИЯ НАКАЗАНИЯ КАК БОЛЬШОЙ ШАГ ВПЕРЕД В ПОСТРОЕНИИ ПРАВОВОГО ГОСУДАРСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В соответствии с Конституцией Республики Казахстан, высшими ценностями которого являются человек, его жизнь, права и свободы [1].

Совершенствование уголовного законодательства строится на неукоснительном соблюдении таких принципов уголовного права, как: законность; равенство граждан перед уголовным законом и судом; виновная ответственность; справедливость; неотвратимость уголовной ответственности и наказаний. Реализация названных принципов должна находить свое непосредственное отражение в уголовной политике Казахстана. Уголовная политика как составной элемент социальной политики государства, рассматривается во взаимосвязи процесса регулирования общественных отношений по обеспечению охраны уголовно-правовыми средствами наиболее важных прав и интересов человека, общества и государства. Уголовная политика Республики Казахстан в настоящее время характеризуется желанием государства стабилизировать неблагоприятные тенденции в структуре и динамике преступности. Этим объясняется продолжающееся реформирование правоохранительной системы страны, что не влечет должного эффекта в виду отсутствия подлинно научной экспертизы проектов, а также необходимого материально-технического и кадрового обеспечения реформы. Экономия мер уголовной репрессии в сочетании с принципом дифференциации уголовной ответственности является основным средством реализации принципа гуманизма в правоприменительной деятельности.

Главой государства и Правительством Республики Казахстан продолжается политика гуманизации права и смягчения уголовного закона, направленные на защиту конституционных прав граждан.

В свою очередь председатель Конституционного совета РК Игорь Рогов считает, что "гуманистический потенциал" казахстанского законодательства "еще далеко не исчерпан". "Сегодня главная задача - это обеспечить эффективность действующего уголовного законодательства", - полагает он. Вместе с тем по мнению И. Рогова, наказание должно касаться только лишения свободы, а не других прав граждан. "Нельзя лишать человека конституционных прав", - подчеркнул И. Рогов, заметив, что "развитие законодательства и практики должно двигаться именно в этом направлении".

Так, 26 марта 2007 года подписан Закон Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам уголовно-исполнительной системы». Принятие данного Закона существенно повлияло на сроки отбывания наказания лиц, осужденных за различные преступления, и позволило в большей степени защищать права и законные интересы потерпевшей стороны. В